

Людмила В'ячеславівна Панова,

доцент кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНА КАТЕГОРІЯ «ПЛАТІЖНА СИСТЕМА»

Розуміння того факту, що будь-який об'єкт наукового дослідження може розглядатися з різних боків надає нам можливість подивитися так і на такий об'єкт як платіжна система. Наприклад, за своєю суттю платіжна система є механізмом виконання грошових зобов'язань, що виникають в результаті здійснення економічної діяльності її учасників. З точки зору інфраструктури платіжні системи є сукупністю платіжних інструментів, операційних, клірингових та розрахункових центрів, телекомунікаційних систем, різних продуктів ринку платіжних послуг, що забезпечує переказ грошових коштів. При інституційному підході платіжні системи виглядають як відповідні домовленості між фінансовими організаціями та іншими учасниками щодо правил проведення розрахунків, враховуючи регулятивні механізми та нормативно-правову базу, яка забезпечує грошовий обіг. Легальне розуміння платіжної системи зазначається у п. 1. 29 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», де законодавець надає таке визначення: *платіжна система – платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система*. Такому визначенню 5 квітня виповнилося 17 років. Вітчизняна дефініція з'являється на етапі формування платіжної галузі, коли тільки формувався Єдиний європейський платіжний простір (single euro payments area – SEPA). Україна реалізовувала ідею європейського вибору та спрямовувала свої дії на інтеграцію до Європейського Союзу. При цьому виникала потреба приведення національного законодавства у відповідність до певних критеріїв. І, оскільки цей процес більш об'ємний, ніж приведення законодавства у відповідність до критеріїв вступу до Ради Європи, то це вимагало пошуку та розуміння змісту «платіжної системи» для правильного введення цього терміну в національне законодавство. Україна врахувала діючий у Європі правовий принцип свободи руху платежів (ч. 2 ст. 63 Договору про функціонування Європейського Союзу). Саме він заклав основу майбутнього єдиного законодавства про платіжні послуги країн-членів ЄС. ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» з 2001 року є яскравим прикладом зближення національного законодавства з сучасною європейською системою права та приведення його до рівня, що склався у державах – членах ЄС.

Вже пізніше Директива 2007/64/ЄС Європейського парламенту та Ради від 13 листопада 2007 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку надає таке визначення платіжної системи, як *системи переказів грошових коштів, що наділена офіційними та стандартизованими процедурами, а також загальними правилами обробки, клірингу та/або розрахунків за платіжними операціями*¹. У 2012 році був прийнятий SEPA-регламент (ЄС) на підставі якого були розроблені нові уніфіковані інструменти SEPA-

¹ Директива 2007/64/ ЄС Європейського парламенту та Ради від 13 листопада 2007 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку, що вносить зміни у Директиви 97/7/ЄС, 2202/65/ЄС, 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС та відміняє Директиву 97/5/ЄС.

розрахунків. Через рік стає зрозумілим, що у вищезазначену Директиву 2007/64/ ЄС, необхідно вносити зміни-уточнення, які неможливо було передбачити раніше.

«Друга платіжна Директива» приймається у 2015 році (12.01.2016 р.)¹. Вона визначила платіжну систему як *систему переказу грошових коштів на основі стандартизованих домовленостей та загальних правил в частині обробки, клірингу та/або розрахунків за платіжними операціями* (п. 7 ст. 4). Тобто, сутність поняття «платіжна система», як у «Першій Директиві», так і у «Другій платіжній Директиві» практично не змінилося. Проте, слід зазначити, що правове регулювання платіжних послуг у зв'язку з прийняттям Другої платіжної Директиви знаходиться на новому етапі їх регулювання.

Повертаючись до визначення поняття «платіжної системи» у вітчизняному законодавстві деякі правники зауважують, що формулювання платіжної системи через перелік суб'єктного складу при проведенні переказу коштів є недостатнім [1]. На рівні теорії відображення такого об'єкту як «платіжна система» виникають питання – чи надає сформульоване законодавцем поняття уявлення про платіжну систему? Чи достатньо для правової науки складових елементів в цьому понятті?

Для відповіді на поставлені питання необхідно зазначити, що в науці загалом до цього часу немає єдиного визначення поняття «система». Різняться також підходи до класифікації систем та до тлумачення основних системних закономірностей. Поняття «система» протягом століть змінювалось як за формою, так і за змістом. Аналізуючи різноманітні поняття системи та їх еволюцію, при цьому не виділяючи жодне з них в якості основного, можна констатувати складність короткого визначення такого, зазвичай інтуїтивно осяжного поняття, яким є «система». На різних етапах при уявленні дослідниками окремих аспектів однієї і тієї ж самої системи, можливі різні визначення. Відповідно існують і різні аспекти поняття системи: теоретико-пізнавальний, методологічний, науководослідний, порівняльно-правовий тощо. Використовуючи різні рівні відображення дослідник має змогу уявити об'єкт або процес дослідження у вигляді системи, в якій мають місце елементи, визначити істотні зв'язки для досягнення мети, пізніше перейти на більш формалізований рівень уявлення системи, уточнюючи її елементи та зв'язки між ними, а також її мету. Проте, завжди виникає необхідність взяти одне визначення в якості «робочого». Таким «робочим» визначенням платіжної системи є поняття, що міститься в законі.

Зазвичай, під системою розуміють об'єкт дослідження який характеризується наступними взаємопов'язаними властивостями: 1. має відповідну мету (призначення) для досягнення якої він функціонує; 2. складається із взаємопов'язаних, складових елементів, які утворюють певну структуру та виконують відповідні функції для досягнення об'єктом мети; 3. має управління завдяки якому всі елементи функціонують погоджено та цілеспрямовано;

¹ Директива (EU) № 2015/2366 Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку та про внесення змін до Директиви 2002/65/ EU 2009/110/ EU, 2005/60/ EU та 2013/36/ EU та Регламент (EU) № 1093/2010 та про відміну Директиви 2007/64/ EU.

Слід зробити невелику ремарку, а саме, у європейській юридичній практиці директиви не мають прямої дії та адресовані країнам-членам. Положення, що містяться у директивах реалізуються у національних нормативних актах, про що держави зобов'язані прозвітувати перед Європейською Комісією. Тому, на відміну від національних законів, для директив важливою є не дата набрання чинності (а дата транспозиції, тобто строк реалізації положень на внутрідержавному рівні. Для «Другої Директиви» таким строком є 13 січня 2018 року.

4. має у своєму складі або у зовнішньому середовищі джерела для функціонування; 5. володіє системними властивостями, які не повинні тлумачитися як сума властивостей його елементів. Так, пропускаючи поняття «платіжної системи» через призму філософії та враховуючи принцип, яким користуються правники (принцип системи правових норм або неможливості тлумачення норми поза контекстом) стає очевидним, що по-перше, платіжна система є окремим об'єктом дослідження, яка має відповідну мету – проведення переказу коштів в Україні. По-друге, вона складається із взаємопов'язаних складових елементів-суб'єктів, що утворюють певну структуру та виконують відповідні функції для досягнення цілей, які стоять перед платіжною системою. По-третє, платіжна система має управління, завдяки якому всі елементи функціонують погоджено та цілеспрямовано. Так, функції по забезпеченню діяльності платіжної системи, визначенню правил роботи платіжної системи виконує платіжна організація. Всі члени платіжної системи укладають з платіжною організацією платіжної системи договори та отримують ліцензії платіжної системи для подальшого надання послуг учасникам платіжної системи щодо проведення переказу за допомогою цієї платіжної системи. По-четверте, має законодавчі підстави для свого функціонування. По-п'яте, платіжній системі притаманні системні властивості. До статичних властивостей платіжних систем можна віднести цілісність, відкритість, внутрішню неоднорідність та структурованість. До динамічних властивостей – функціональність та існування у середовищі, яке постійно змінюється. До синтетичних властивостей платіжних систем можна віднести доцільність та неподільність на частини.

Таким чином, за допомогою застосування філософської категорії «система», яка сконцентрувала в собі накопичені знання та є своєрідним орієнтиром для правників, враховуючи орієнтацію вітчизняного законодавця на європейську ідею у пошуках економічної та правової природи «платіжної системи», а також виходячи з рівня українського законодавства можна говорити про існування системи платіжного права, яке поступово, через поняття платіжної системи відокремлюється від банківського права.

Список бібліографічних посилань

1. Иванов В. Ю. Некоторые теоретические и практические аспекты законодательства о национальной платежной системе. *Банковское право*. 2011. № 6. С. 71–78.

Одержано 11.04.2018

УДК 437.1

Олег Олексійович Первомайський,

доцент кафедри цивільного права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВА ФУТУРОЛОГІЯ. СПРОБА ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ

Можна зі всієї впевненістю спрогнозувати, що маючи тисячолітню історію свого розвитку, право, у всіх свої проявах, в ХХІ столітті стикнеться з новими викликами та проблемами, успішність вирішення яких є важливою передумовою розвитку вже не стільки самого права, скільки соціуму у цілому.